

NOTISER

Wahlverwandschaft. Skandinavien und Deutschland 1800 bis 1914. – Skandinavien och Tyskland 1800–1914. Möten och vänskapsband. Bernd Henningsen, Janine Klein, Helmut Müssener, Solfrid Söderlind (red.). Deutsches Historisches Museum, Nationalmuseum, Norsk Folkemuseum. 1997. 463 s. Ill.

Ordet valfrändskap leder inte tankarna i riktning mot gemensamt genetiskt ursprung utan till relationer baserade på mentala likheter, intressegemenskap och vänskap. Vad gäller kontakterna Norden-Tyskland är förutsättningen naturligtvis även den geografiska närheten. För 1800-talets sydsvenskar gick en resa till Berlin snabbare än till Stockholm. Ännu på 1940-talet var tyskan första främmande språk i svenska skolor. Omvänt fanns det i Tyskland alltifrån romantiken ett "Nordenschwärmerei", en "Sehnsucht nach den Norden", ja tyskar som rentav menade att "von Norden her kommt uns das Licht" (1892).

Att belysa denna växelverkan mellan tysk och svensk kultur och dess mötesplatser är syftet med utställningen "Skandinavien och Tyskland 1800–1914. Möten och vänskapsband". Den har tillkommit genom samverkan mellan Deutsches Historisches Museum i Berlin, Nationalmuseum i Stockholm och Norsk Folkemuseum i Oslo. I den mäktiga rikt illustrerade volymen med två- och trespaltad text medverkar en rad tyska och nordiska författare framför allt från ämnesområdena idé- och musikhistoria, litteratur- och konstvetenskap.

En kulturhistorisk utställning måste ju främst fokusera visuella lämningar och problemet har inte varit materialknapphet utan snarare att välja och vraka. Utställningen är baserad på konkreta exempel och framställer de tysk-nordiska kulturkontakterna snarare i spotlightbelysning än genom panorering. Många författare har bara fått ett par tre sidor till sitt förfogande, medan katalogdelen fått betydligt större utrymme. Lagom till invigningen i Stockholm av utställningen kom en svensk översättning av katalogen ut.

Medan medvetandet om det tyska kulturinflytandet

i Norden under 1800-talet – liksom en gång under Hansans dagar – är välkänt hos oss torde vårt medvetande om Nordeninflytandet i Tyskland vara svagare. Det är t.ex. knappast allmänt känt, att en norsk stavkyrka i räddningssyfte redan 1814 flyttades till Potsdam! Eller att H. C. Andersen trots de politiska kontroverserna mellan Danmark och Tyskland från barnsben var mycket tyskinfluerad. En folklorist saknar däremot ett avsnitt om bröderna Grimms betydelse för den svenska folksagoforskningen och för spridningen av folksagor i vårt land över huvud taget.

Inte sällan inläste en främmande publik något annat såväl i litteratur som konst än den inhemska. Åtminstone kunde tyngdpunkten förskjutras. Carl Larssons framställningar av svenska hem och de skarpa färger med vilka han och hustrun Karin målade sina möbler lockade inte tyskarna, medan hans familjescener omsider rentav skulle betraktas som "das hohe Lied des germanischen Familienglücks". Kanske av försäljningsskäl har en sådan Carl Larsson-bild fått pryda katalogomslaget.

Åtskilliga nordiska författare hade en tacksammare publik i Tyskland än hemma. Det gäller Ola Hansson, men tidvis också Strindberg, som kallade Berlin sin "zweite Geburtsstadt". I värdshuset "Schwarze Ferkel" i Berlin samlades hans beundrare och avundsmän.

Düsseldorf var en än mera känd mötesplats, framförallt för svenskar och norrmän. Men det visar sig att där även fanns danskar. Några vistades i Düsseldorf bara på genomresa, andra, som Bengt Nordenberg, stannade där. Men av samtiden uppskattades Düsseldorfmåleriet mera av folkets bredare lager än av konstetablissermanget. Den nya litografiska tekniken bidrog till massspridning av de folkliga motiven. Ännu större betydelse hade Neuruppin nordväst om Berlin, där vid 1800-talets mitt Tysklands två största bildfabriker var belägna. Litografier, tryckta på dåligt papper, men i grälla färger, spreds i hundratusental, inte minst till Norden. I Sverige var P. A. Huldborg i Stockholm en stor bildförmedlare. Utställningskatalogen ger exempel på denna bildimport. Men också denna kontakt byggde stundom på växelverkan. Det hände sålunda att

svenska Bellmanbilder fick verklig spridning i Sverige först sedan de reproducerats och tryckts i *Neuruppin* (se *Kulturen* 1977).

En kulturinsats av sådant format som denna utställningskatalog har ett värde långt efter det att utställningen stängs. Men än finns det chans att se den i Stockholm eller Oslo.

Nils-Arvid Bringéus, Lund

Medaljens baksida. Om våld i vår tid. Arnstberg, Karl-Olov (red). Carlsson Bokförlag, Stockholm 1997. 171 s. ISBN: 91-7203-171-9.

Det är inte sällan problematiskt att recensera antologier emedan de olika bidrag som ingår ibland tenderar att vara av såväl ojämn kvalitet som av olika art. *Medaljens baksida* är en sådan antologi i vilken sex författare med olika bakgrund medverkar med var sin text om våld i vår tid.

Boken inleds med en text om våldets biologiska bakgrund av Björn Afzelius, professor emeritus i biologisk ultrastrukturforskning. Utifrån ett sociobiologiskt perspektiv beskriver han i närmast populärvetenskapliga ordalag hur genernas strävan att förmera sig påverkar bl.a. valars och apors beteende. Grundtanken är naturligtvis att våldsbenägenhet också hos människan i viss utsträckning kan förklaras på detta sätt. Afzelius skjuter dock in den sedvanliga sociobiologiska brasklappen om att han endast berör människan som biologisk varelse och alltså inte som kulturell sådan. Men människan är som sagt inte enbart en biologisk varelse, varför jag inte kan begripa vad förf.s ensidiga perspektivval kan bidra med för förståelsen av våldet i samhället, såvida det inte är aggressiviteten i samtida val- eller apflockor som frågan gäller.

I antologins andra artikel sorterar historikern Heléne Lööv på ett förtjänstfullt sätt ut begreppen i den mer eller mindre organiserade nazismen och rasismen i Sverige. Genom att beskriva hur dylika rörelser och deras ideologier har utvecklats från Andra världskriget och fram till våra dagar förmedlar Lööv inte bara linjerna i den samtida svenska nazismens och rasismens framväxt, utan också till att sätta det hot sådana grupper utgör i rimliga proportioner. Hennes slutsats är att grupperna som sådana naturligtvis innebär ett reellt hot mot de grupper och enskilda individer som utsätts

för deras verksamhet, men att hotet mot samhället i stort är så gott som obefintligt. Det verkliga hotet utgörs snarare av det bland allmänheten utbredda missnöje mot den svenska flykting- och invandringspolitiken som de nazistiska organisationerna representerar i sin extremaste form.

Därpå följer en kort text av författarinnan Slavencja Drakulic som utifrån egna erfarenheter reflekterar över de våndor det innebär för en författare att skriva om ett krig som utspelar sig i ens eget land. Texten skiljer sig påtagligt från de övriga i boken i det att den är journalistisk och personligt hållen. Ehuru intressant som sådan, framstår den dock som tämligen malplacerad i detta sammanhang. Men Drakulic är en internationellt välkänd författarinna och måhända är tanken att hennes bidrag skulle skänka en viss glans åt verket i sin helhet.

Författaren och samhällsdebattören Carl-Henning Wijkmark står för antologins fjärde artikel, vilken handlar om hur våld på olika sätt legitimeras i olika mer eller mindre accepterade politiska, sociala och kulturella praktiker. Texten har karaktär av debattartikel och Wijkmark uppmanar oss i sin slutsats att lära av historien att undfallenhet ger våldet en falsk legitimitet och att vi därför bör prioritera aktiva åtgärder för att få bukt med skinnskallar och andra hot mot utsatta minoriteter.

Den norske organisationspsykologen Svein M Kile har författat bokens femte bidrag. Temat för texten är det psykiska våld som utövas av hälsofarliga ledare inom olika organisationer i form av kränkningar, särbehandling och trakasserier och som kan leda till såväl psykisk som fysisk ohälsa för den utsatte. Med utgångspunkt i omfattande intervjuer med människor som fallit offer för sådana psykiska våldshandlingar urskiljer Kile sex olika typer av ledare som utgör en fara för sina underlydandes välbefinnande. Han beskriver därtill de olika faser som offren går igenom i de processer som leder fram till psykisk ohälsa. I detta, bokens kanske intressantaste bidrag, uppmärksammar förf. på ett både infallsrikt och tankeväckande sätt ett viktigt och för många ytterst påtagligt men dessvärre ofta negligerat problem i vardagslivet.

Den avslutande artikeln är skriven av bokens redaktör Karl-Olov Arnstberg. Den utgörs i princip av ett kollage av bl.a. teman och diskussioner som präglade svensk ungdomsforskning i mitten av åttiotalet, självklarheter om föräldrars och skolas betydelse för barns utveckling samt ett antal sedan länge söndertuggade postmodernitetsdiskussioner. Artikeln är bemängd med irriterande slarvfel (bl.a. har den tyske pedagogikpro-